

(əvvəli ötən sayımızda)

Oqur adı Oquz adının r-z əvəzlənməsi ilə yaranan variantıdır. Oqurlar oquzların qərb qolunu təşkil edirdilər.

Hunların hücumları 463-cü ildə oqur, saroqur və on oqur tayfa birliyinin də şərqə doğru köçlərinə səbəb oldu.460-cı ildə Qara dənizin şimal ərazilərini əhatə edən çöllərə türk tayfalarının oqurlardan ibarət yeni dalğası daxil oldu.Sonradan həmçinin oquz adı ilə tanınan oqur tayfaları sarioqur,onoqur,uturqur,kuturqur kimi qollara bölünürdülər.Onların tərkibində bolqar adlanan türk tayfa birliyi də mövcud idi və sonradan oqur boyları bulqar tayfasının hakimiyyəti altında birləşdilər.

Oqurların da daxil olduğu Bulqar türk tayfa birliyi V əsrin axırlarından etibarən Qara dənizin və Azov dənizinin şimal ərazilərində və Don çayı boyunca məskunlaşmışdılar.Ümumi adla bulqar adlanan oqur tayfaları 490-cı ildə iki qola ayrıldılar.Kuturqurlar Qara dənizin qərbinə, utiqurlar isə şərqə doğru hərəkət etdilər.

Prisk,Prokopi, Menandr və Aqafiy kimi V-VI əsr tarixçiləri Hun dövləti dağıldıqdan sonra Oqur birliyinə daxil olan onoqur, kutroqur,uturqur kimi tayfaların Azov və Qaradəniz ətrafında məskunlaşdıqlarını yazırlar.

V-VI və sonrakı əsrlərin Avropa müəllifləri Azov dənizinin şimalında yerləşən Ukrayna ərazisini Onoquriya və ya Oquriya yəni latın dilində GPatriya Onoquriya adlanırdı.

Rəsmi tarixşünaslıqda Rus dövlətçiliyinin başlanğıcı Ukrayna ərazisində yaranmış Kiyev Rus dövləti olaraq qəbul edilir.Kiyev rus dövlətinin yaranması haqqında Gnorman“, Gtürk“ və Gslavyan“ olmaqla üç nəzəriyyə irəli sürülmüşdür.

Sovet dövründə ideoloji səbəblərlə Kiyev dövlətinin yaranmasında slavyan tezisi üstünlük qazanmışdır.Lakin tarixi dəlillər Kiyev dövlətinin bir türk dövləti olduğunu sübut edir.

Qədim Kiyevin 1039-cu il məcəlləsində və GPovest vremennix let“ adlı salnamədə Kiyevin əsasınının şəhərin üç təpəsi üzərində üç qardaş Kiy,Şek,Xoriv və bacıları Lebed tərəfindən qoyulduğu yazılmışdır.Qardaşlar şəhəri böyük qardaş Kiyin adı ilə Kiyev adlandırmağı qərara almışdılar

Kiyevin adı qədim mənbələrdə GKiyev“, GKiyov“, GKuyev“ şəklində yazılır.Türk dilində kiy/kıyı sözü qıraq,sahil anlamındadır və Dnepr çayının sahilində salınmış Kiyev şəhərinin adı

türkcə Kiy-ev və Kiy-ova yəni çayın qırağındakı,sahildəki ev və ya oba mənasındadır.Ukraynalılar indi də Kiyev adını əslində olduğu kimi Kiyiv şəklində ifadə edirlər.

Rusiyada Avrasiya nəzəriyyəsinin banilərindən olan Q.V.Vernadski Kiyevin əsasınının 830-cu ildə xəzərlər tərəfindən qoyulduğu fikrini irəli sürmüşdür.Onun fərziyyəsi

əsasını qoyan Kiyi Xəzər xaqanının vəzirli xəzərm-xəzər qəbiləsinə mənsub olan Əhməd ibn Kuye ilə eyni adam olduğunu yazır.Şəhərin adı Əhməd bin Kuyenin adı ilə Kuyoba adlanmışdır.Bizans və ərəb mətnlərində Kiyev adı Kuyoba şəklində yazılır.Adın slavyanlaşması nəticəsində Kiyev/Kuyev şəklini almışdır.Kiyev qalasının yerləşdiyi əraziyə bitişik Berestovo təpəsi səlnamələrdə Uqorskoe yəni Oqur təpəsi adlanır

doğulmuşlar.Rus böyükdən sonra öz yeri olmadığı üçün öz qardaşı Xəzərə məktub yazaraq ondan ölkəsinin bir hissəsini ona verməsini istədi.Xəzər öz qardaşına Xəzər ətrafında ərazi verdi.

Tezliklə böyüyən Kiyev knyazlığı kayı və aors türk tayfalarının başçılığı altında müxtəlif türk və slavyan tayfalarından ibarət döyüş qabiliyyətli bir dövlətə çevrilmişdir.Hər iki Aors və kayı hakimiyyət sülaləsi çuğlaşaraq rus knyaz-çarlar sülaləsini meydana gətirmişlər.İlk Kiyev knyazlarının sikkələrində türk tamğasını aydın şəkildə aşkar etmək olar.

Türklər göl ətrafında yaşayan varyaqları ərazinin coğrafi şəraitinə uyğun olaraq “Gölbəyi” adlandıraraq özlərininki hesab edirdilər.

Rus adı Türklərin Oğuz xaqan dastanında Urus şəklində Urum xaqanın oğlu kimi təqdim olunur.

Türklərin tarixində Urus xaqan adı ilə bir neçə hökmdarlar məlumdur.Tanrıçılığa etiqaq edən Urus 820-ci ildən sonra Xəzər xaqanı olmuş və Obadiyə qarşı antiudey üsyanına rəhbərlik etmişdir.Baxşı imanın yazdığına görə Urus xaqan ana tərəfdən bulqar türklərinin urus boyu

Ələsgər Siyablı

Ukrayna -Türklərin qədim Vətəni

nə görə Kiyevin əsasını qoyan üç qardaş xəzərlər olmuşdur.Vernadski Kiy sözünün türkcə “kıyı” - çay sahili demək olduğunu yazır.

Tarixçi S.Q.Klyaxornı da Konstantin Porfiorun Kiyevi Kuova, ərəb və fars mənbələrində isə Kuyaba adlandırdıqlarına istinad edərək şəhərin adının türkcə Kiy-sahil və oba sözündən

Povest vremennix let səlnaməsində Kiyevdə Kazar adlı məhəllənin mövcudluğunu qeyd edir.

O.Pritzak Kiyevdə xəzər adı ilə əlaqədar Kiyevin bir xəzər şəhəri olduğunu yazmışdır.O Kiyevdə Uqorskoe adlı məskənin mövcudluğunu oqur tayfaları ilə əlaqələndirir.Kiyevdə Kopirevo kontza adlı məhəllənin xəzərlərin

İlk Rus hökmdarları da türklər kimi xaqan tituluna malik idilər.Bizans imperatoru Vasiliy 871-ci ildə dörd xalqın hökmdarının xaqan tituluna malik olduqlarını yazır:avarlar,xəzərlər,bulqarlar və ruslar.Bu titul ruslarda XI əsrdə də möv-

Qədim Kiyevin 1039-cu il məcəlləsində və GPovest vremennix let“ adlı salnamədə Kiyevin əsasınının şəhərin üç təpəsi üzərində üç qardaş Kiy,Şek,Xoriv və bacıları Lebed tərəfindən qoyulduğu yazılmışdır.Qardaşlar şəhəri böyük qardaş Kiyin adı ilə Kiyev adlandırmağı qərara almışdılar.

Kiyevin adı qədim mənbələrdə GKiyev“, GKiyov“, GKuyev“ şəklində yazılır.Türk dilində kiy/kıyı sözü qıraq,sahil anlamındadır və Dnepr çayının sahilində salınmış Kiyev şəhərinin adı türkcə Kiy-ev və Kiy-ova yəni çayın qırağındakı,sahildəki ev və ya oba mənasındadır.Ukraynalılar indi də Kiyev adını əslində olduğu kimi Kiyiv şəklində ifadə edirlər.

Rusiyada Avrasiya nəzəriyyəsinin banilərindən olan Q.V.Vernadski Kiyevin əsasınının 830-cu ildə xəzərlər tərəfindən qoyulduğu fikrini irəli sürmüşdür.Onun fərziyyəsinə görə Kiyevin əsasını qoyan üç qardaş xəzərlər olmuşdur.Vernadski Kiy sözünün türkcə “kıyı” -çay sahili demək olduğunu yazır.

yarandığı fikrini irəli sürür

X əsr Bizans İmperatoru Konstantin Baqryanrodnu Kiyevin adını qədim deyiliş forması olan Kiova şəklində yazır və onun digər qədim adının Samvataş olduğunu qeyd edir.Sözün anlamı türkcə olub “sam” yüksək, “bat” güclü, “taş” qaya anlamında olub xəzər türklərinin dilində “yüksək-dəki qala” deməkdir.Bu ad Dneprin yüksək sahilində yerləşən Kiyev şəhər qalasının coğrafi relyefini əks etdirir.

Kiyev adının istər Sambatas istərsə də Kiyoba\Kiyev variantları olsun hər ikisi də türk dilində qənaətbəxş izahını verir.Kiy/Key qədim türk dilində sərt,möhkəm deməkdir.Kiyoba və ya Kiyev adının da Sambatas kimi türk dilində anlamı “möhkəm qala” şəklindədir.

Kiyevin qədim adlarından biri də Danpar yəni Dnepr şəklindədir.

Skandinavların Hun kralı Attilaya həsr olunmuş GAtla-Kavida“ saqasında çay sahilində yerləşən Danpar Atilin paytaxtı və onun ölkəsində şəhər olduğu yazılmışdır.

Ukrayna mənşəli amerikalı tarixçi Omelyan Pritzak Kiyev şəhərinin VII əsrdə yaranmasını xəzərlərlə əlaqələndirir və şəhərin

Kabar tayfasının adı ilə əlaqələndirir və onların Kiyevin içəri şəhərinin kabar tayfası tərəfindən məskunlaşdığını yazır.Pritzak həmçinin Kiyev və ətrafında məskunlaşmış polyanların xəzərlər olduğunu, bu etnonimin çöl anlamındakı pole sözündən yarıldığı və bu adın onlara Kiyevin şərqindəki çöllərdə məskunlaşdıqları üçün verildiyini yazır. Bütün bunlar bir daha onunla sübut olunur ki,səlnamədə yazıldığına görə Kiyev şəhəri 862-ci ildə Xəzər xaqanlığına məxsus ərazi olmuş və ona xərac ödəyirdi.

Xəzər xaqanlığı Kayı polyanları və quzları və digər özlərinə qohum tayfaları öz hakimiyyətləri altında birləşdirərək onlardan xərac alırdı.Lavrentyev səlnaməsində də müəllif “biz öz qohumlarımız xəzərlərə xərac ödəyirik” yazmışdır.

Skandinav kimi qələmə verilən Rusların əslində varyaq deyil türk mənşəli olduqları və Rus dövlətinin türklər tərəfindən yarandığı haqqında başqa bir tezis də mövcuddur

Xəzərlərlə rusların eyni mənşəyə malik olduqları bir çor tarixi mənbələrdə əks olunmuşdur.Anonim “Məcmu ət-təvarix” adlı əsərdə yazıldığına görə Rus və Xəzər eyni atadan və anadan

clud idi.

Elmi ədəbiyyata Rus xaqanlığı terminini ilk dəfə rus tarixçisi S.A.Qedeonov1862-ci ildə gətirmişdir.O Rus xaqanlığının varyaqlardan öncə rus dövlət təşkilatı olduğu fikrini irəli sürmüşdür.

Qedeonov Rus xaqanlığı dövlətinin IX əsrin 839-871-ci illəri arasında mövcud olduğunu qeyd edir.

S.Qedeonov varyaq məsələsinə həsr etdiyi məqaləsində Rus xaqanlığının mövcudluğunu təkbidilməz tarixi fakt adlandırır və skandinavlara yabançı olan,Avar və Xəzər dövlətləri ilə qonşuluqda Rus xalqının mövcud olduğunu qeyd edir.

IX əsrin bir çox müəllifləri Rus xaqanlığı adlı dövlətdən bəhs edirlər.

Ukrayna mənşəli amerikalı tarixçisi Omelyan Pritzak belə bir nəzəriyyə irəli sürmüşdür ki,Rus xaqanlığı Xəzər xaqanlığından törəmişdir.Onun fikrinə görə Sambatas adlı Xəzər xaqanı 830-cu ildə ölkə daxilində baş verən dini zəmindəki qarşıdurma nəticəsində onu iudaizm dinini qəbul etməyə məcbur etdikləri üçün Kiyevə mühacirət etmişdir.

nun Uslan qəbiləsinə mənsub idi.Urus adı daşıyan digər bir Türk hökmdarı Urus Ruy (414-434) Atillanın əmisi olub Roma ordusuna qalib gəlmişdi.Caqfar tarixində yazıldığına görə Böyük Bulqar dövlətinin yaradıcısı Kurbat xanın nəslindən olan Bulqar xanı Urus Uqur Aydan (819-855) Urus bəyliyinə əsasını qoymuş Laçın Ryurikin (855-882) atasıdır.Ryurikdən sonra hakimiyyətə Laçın Uqur (rusların İqoru 916-945) ,Uqurdan sonra rusların Svyatoslav adlandırdıqları Bars (945-972) gəlmişdir

Çingiz xanın dövründə qırğızların xanı Urus İnal adlanırdı.

“Turan-drevneyşaya istoriya mira” kitabından

(ardı gələn sayımızda)